

Милош Стјанић¹

Мирослав Ђорђевић²

ДОДИР РЕЛИГИЈЕ И СЕКУЛАРНЕ ДРЖАВЕ - ЗАКЛЕТВА СА РЕЛИГИЈСКИМ ЕЛЕМЕНТИМА ПРЕДСЕДНИКА И ЧЛАНОВА ПАРЛАМЕНАТА НА ПРИМЕРУ ЕВРОПСКИХ ДРЖАВА

Сажетак

У свету, као и у Европи, постоје неколико модела односа између држава и религијских заједница. Ипак, без обзира на примењени модел односа, постоје једна ниш, можда мало и нејиримена, која од старог века, па до савременог доба, сјаја поједине државе и религије. То је уставна заклетва са религијским елементима чији текстови изговарају носиоци највиших државних функција, приликом стицања на дужности. Право се мењало кроз векове, али и поред свих промена, она је остала, те постоје и у савременим европским државама које у својим уставима предвиђају одвојеност државе и религије. Прво питање које се намеће јесте: Због чега се заклетва одржала кроз векове, наставивши да постоје све до савремених правних система? Одговор на ово питање подстиче постављање још једног питања: Која је њена функција у савременим правним системима европских држава? На крају, ваљало би испитати на који начин се у данашње време успоставља принцип секуларности државе, са оваквим видом заклетве, односно, начин на који се објашњава постојање овакве заклетве уз прокламовану слободу вероисповести.

Кључне речи: заклетва са религиозним елементима, европске државе, секуларност државе, слобода вероисповести, Европски суд за људска права

¹ Истраживач сарадник, Институт за упоредно право у Београду, студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, уставноправни смер (stanicmisa@gmail.com).

² Истраживач сарадник, Институт за упоредно право у Београду, студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, уставноправни смер (miroslav.djordjevic@yahoo.com).

1. Увод

Заклетва у правним системима постоји већ вековима. Тврди се да су се „последњи, али и најупорнији трагови непосредног религијског утицаја на правне системе сачували у установи заклетве. Она је осведочена од времена првих кодификација у оријенталним правима“.³ Она се преко кодификација из старог и средњег века, одржала све до модерних права и постоји са својим религијским елементима и у најсекуларнијим државама.⁴ Поставља се питање, због чега је таква заклетва опстала упркос бројним преображајима права кроз векове? На ово питање не може да се одговори, без претходног дефинисања самог појма заклетве.

Заклетву је могуће дефинисати као „свечано обраћање богу које тиме потврђује истинитост изјаве или озбиљност обећања, заједно са претњом божанском пресудом у случају неистините изјаве или кршења датог обећања“.⁵ Постоји више врста заклетви, као и бројне поделе заклетви,⁶ а за потребе овог рада можемо их поделити у две велике групе. Прву чини доказна или асерторна заклетва док другу чини промисорна или заклетва лојалности. Доказну или асерторну заклетву полаже сведок пре свега у судском поступку, а када је дата, она представља гаранцију истинитог исказа сведока. Промисорном или заклетвом лојалности лице пре ступања на функцију обећава да ће функцију вршити по свом најбољем знању и умећу и да ће у потпуности бити посвећен вршењу функције на коју је изабран. Приликом давања овакве заклетве често се обећава лојалност неком лицу, држави, документу, идеалу, или религији. Када се узме у обзир наведена подела, заклетва коју полажу носиоци највиших функција државне власти пре ступања на дужност је промисорна или заклетва лојалности.⁷

Уколико пажљиво погледамо наведену дефиницију заклетве, уочићемо два елемента која садржи религиозна заклетва. Први елемент је обраћање богу, односно боговима, а само такво обраћање потврђује озбиљност датог обећања, односно безусловну намеру да се оно испуни. Други елемент је постојање претње божанском пресудом у слу-

³ С. Аврамовић, „Религија и право – заклетва у античком грчком судском поступку“, *Зборник Машице Српске за класичне студије*, 2011а, 22-23.

⁴ *Ibid.*

⁵ *American Peoples Encyclopedia* 1956, према, К. Keskel, „The Oath of Office, A Historical Guide to Moral Leadership“, *Aerospace Power Journal* 4/2002, 48.

⁶ В. С. Аврамовић (2011а); Ф. В. Jonassen, „So Help Me?\": Religious Expression and Artifacts in the Oath of Office and the Courtroom Oath“, *Cardozo Public Law, Policy and Ethics Journal* 12/2014, 310-311.

⁷ В. Ф. В. Jonassen, *Ibid.*

чају неиспуњавања преузетих обавеза. Када се мало пажљивије погледа може да се закључи да религиозна заклетва има сличну структуру као правна норма. Међутим, постоји једна битна разлика. Када је реч о правној норми, санкцију примењује држава, односно државни апарат принуде, док би са друге стране, код религиозне заклетве санкцију требало да изврши ауторитет изван државе. Разуме се, претња оваквом санкцијом требало би да има посве другачија дејства на религиозног у односу на нерелигиозног човека.

У старом веку „када је право почело да се више везује за државу и да из ње извире, религија је још увек представљала важан ослонац недовољно јаком и организованом државном апарату: кроз запрећење религијским санкцијама обезбеђивало се поштовање правних норми које он сам прописује, а није у стању да их ефикасно спроводи“.⁸ У савременим државама то није случај, али је религиозна заклетва, ипак опстала. Фокус нашег истраживања ће бити европске земље, а тражићемо одговор на следећа питања: да ли у европским земљама постоји ова форма заклетве, а када је реч о председницима и посланицима и на који начин је таква форма помирена са слободом вероисповести која је предвиђена у уставима многих европских држава? Како бисмо одговорили на ова питања, прво морамо да се осврнемо на однос савремених држава и црква.

2. Модели односа државе и религијских заједница

На теоријском нивоу се отвара расправа о томе какву би улогу у друштву требало да има религија.⁹ Наводи се да је однос религије и права такве природе да многи антрополози покушавају да истраже и докажу како су прве правне норме проистекле управо из религијских забрана (табуи као пранорме).¹⁰ Чини се да су у људској историји религија и право нераздвојно повезани, јер и „када је право почело да се више везује за државу и да из ње извире, религија је још увек представљала важан ослонац недовољно јаком и организованом државном апарату: кроз запрећење религијским санкцијама обезбеђивало се поштовање правних норми које он сам прописује, а није у стању да их ефикасно спроводи. Бројни закони старог века, али и они каснији, најчешће су се, на самом почетку текста, позивали на божанско поре-

⁸ С. Аврамовић (2011а), 22.

⁹ И. Ј. Штухец, „Секуларна Еуропа и ново позиционирање религије у друштву“, *Нова њисујиносиј* 1/2014, 6, доступно и на <http://hrcaak.srce.hr/118524?lang=en>, 19.05.2015.

¹⁰ В. С. Аврамовић (2011а), 22, фн. 1.

кло, вољу, инспирацију или диктат, придајући целокупном праву религијски карактер. Тенденција везивања права за религију се протеже све до модерних законодавстава, све до неуспелог Устава Европске уније, у чијем се припремању до последњег часа водила жестока борба хоће ли и он у преамбули садржити одредбу са инвокацијом бога¹¹.

Заиста, државе имају различите политике према религијама, а у неким државама се тврди да их уопште немају. У неким државама се чини да религија њима доминира, док у другим држава доминира религијом. Но, остале су секуларне и одвојене су од религије. Разуме се да се ови односи мењају током времена. Неке државе којима је религија доминирала могу да постану строго секуларне и обрнуто.¹² Дакле, „односи између верских заједница и државе могу бити засновани на ставу преплитања и ставу раставе. У оквиру ових начелних опредељења јављају се различити системи односа који варирају од умерених ка екстремним. Тако су на ставу преплитања засновани системи теократске државе, државне цркве и милета, док се став раставе испољава у облику агресивног секуларизма, строге одвојености и кооперативне одвојености између верских заједница и државе.“¹³ У упоредном праву „постоје различити видови односа између државе и цркава и верских заједница. Модели односа између државе и цркава и верских заједница крећу се у широком луку, од релативно стриктне одвојености државе и цркава и верских заједница, али без изостанка веза и подршке, што је присутно у Француској и Холандији, до постојања државних цркава, или доминантних религија, као што је то случај у Уједињеном Краљевству, Данској и Финској.“¹⁴

Шта обухвата принцип одвојености (и у каквој је вези са начелом секуларности), да ли он подразумева апсолутну и стриктну баријеру између ових субјеката, потпуну неутралност, немешање и изолованост једних од других, високи бедем раздвајања или дозвољава позитивну, конструктивну сарадњу у пословима од заједничког интереса? Због тога би се могло рећи да је данас у већини европских правних система доминантна идеја одвојености државе и верских заједница, али таква која подразумева њихову међусобну везу и сарадњу. „У целокупној ЕУ сарадња између државе и верских заједница је правило... Кооперација је данас кључни појам

¹¹ В. *Ibid.*, 22.

¹² М. Troper, „Sovereignty and laicite“, *Cardozo Law Review* vol. 30 6/2009, 2561.

¹³ Т. Маринковић, „Прилог за јавну расправу о уставности Закона о црквама и верским заједницама“, *Анали Правној факултету у Београду* 1/2011, 377

¹⁴ В. Ђурић, „Законско уређивање правног положаја цркава и верских заједница у Републици Србији“, *Фондација Центар за јавно право*, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Vladimir_Djuric.pdf, 4, 19.05.2015.

у односима између цркве и државе у државама ЕУ, а после пада комунистичког режима, у целој Европи¹⁵. Дакле, одвојеност државе и цркве не подразумева, сама по себи, стриктну неутралност и раздвојеност компетенција, већ укључује и тзв. кооперативну одвојеност, модел све распрострањенији широм Европе (Немачка, Аустрија, Белгија, Шпанија, итд.), у коме се државно и црквено законодавство и активности вишеструко преплићу и допуњују.¹⁶ Наводи се да „секуларна држава није непријатељски настројена према религијама. Секуларна држава не проглашава било коју религију као исправну или не промовише учења било које религије, а свакако не установљава неку званичну религију под својом јурисдикцијом. Држава нема потребе да се потпуно одвоји од религије“¹⁷.

3. Заклетве са религијским елементима у европским државама

У Аустрији се Уставом предвиђа да је Аустрија секуларна држава. Истим правним актом је прописано да је забрањен сваки облик дискриминације по основу вероисповести.¹⁸ Када је реч о заклетви председника Аустрије, решење је такво да он полаже пре ступања на дужност заклетву у којој нису садржани било какви религијски елементи. Текст заклетве председника Републике је следећи:

„Свечано обећавам да ћу верно поштовати Устав и све законе Републике и да ћу обављати своју дужност по свом најбољем знању и уверењу.“

Међутим, уколико то жели председник може да дода и религијски део.¹⁹

¹⁵ S. Ferrari, „The Pattern of Church and State Relations in Western Europe“, *Fides et Libertas, The Journal of the International Religious Liberty Association*, Silver Spring, Maryland 2001, 59–60, према, С. Аврамовић, „Поимање секуларности у Србији – рефлексије са јавне расправе у Уставном суду“, *Анали Правној факултету у Београду* 2/2011b, 296

¹⁶ С. Аврамовић, *Ibid.*

¹⁷ R. Blackford, *Freedom of Religion and the Secular State*, John Wiley & Sons-Blackwell, Malden, Oxford, Chichester 2012., 57.

¹⁸ F. Cranmer, „Notes on church and state in the European economic area“, http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%20Europe.pdf, 2, 13.05.2015.

¹⁹ J. Fox, *A World Survey of Religion and the State*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, 124; В. Чл. 62. Устава Аустрије.

У Уставу Грчке се наглашава да је преовлађујућа религија у овој земљи хришћанска и то православна, али се истовремено гарантује слобода вероисповести и прописује се да уживање грађанских права и слобода неће зависити од тога какво је нечије религијско уверење.²⁰ Сматра се да је разлог за овакво решење грчког уставотворца то што су православни хришћани огромна већина становника Грчке.²¹ Уставом се предвиђа да ће председник пре ступања на дужност положити заклетву, чији је текст предвиђен Уставом и гласи:

„Кунем се у име истобитне и недељиве Свете тројице да ћу се придржавати Устава и закона, да ћу се бринути за њихово верно поштовање, да ћу бранити државну независност и територијални интегритет земље, да ћу штитити права и слободе Грка и да ћу служити општем интересу и напретку грчког народа.“

Такође, посланици пре почетка вршења мандата полажу заклетву чији је текст унеколико различит у односу на председничку заклетву, али са истим религијским елементима. Текст посланичке заклетве је:

„Кунем се у име истобитне и недељиве Свете тројице да ћу бити веран отаџбини и демократској форми владавине, да ћу поштовати Устав и законе и да ћу вршити своју дужност савесно.“

Разлика је и у томе, што парламентарци имају могућност да текст заклетве прилагоде својој религији и веровањима и да изговоре наведени текст заклетве, али у складу са својом религијом и веровањима. Таква могућност не постоји када заклетву полаже председник Републике.²² Постоје и мишљења да је предвиђени текст такав да би могао да буде компатибилан са осталим хришћанским веровањима, а да би чак могао да буде прилагодљив и за припаднике других религија или уверења.²³

Република Ирска је одбацила католичанство као државну религију још 1972. године, али је оно остало утицајно. Преамбула ирског Устава садржи значајну религиозну, односно католичку симболику.

---

²⁰ В. Чл. 3, 13. Устава Грчке.

²¹ F. Cranmer, *op. cit.*, 14.

²² J. Fox, *op. cit.*, 116; В. чл. 33., 59. Устава Грчке.

²³ В. G. Th. Mavrogordatos, „Orthodoxy and Nationalism in the Greek Case“ у *Church and state in contemporary Europe: the chimera of neutrality*, (eds. J.T.S. Madeley, Z. Enyedi), London, Portland 2003, 120.

Уставом се гарантују религијске слободе и јамчи се да се неће вршити никаква дискриминација по овом основу.²⁴ У Ирској председник приликом ступања на дужност полаже заклетву са религијским елементима на дужност, а текст заклетве гласи:

„У присуству свемогућег Бога свечано и искрено обећавам и изјављујем да ћу поштовати Устав Ирске и њене законе, да ћу испуњавати своје дужности верно и савесно у складу са Уставом и законима и да ћу ставити све моје способности на услугу и добробит народа Ирске. Нека ме Бог води и одржи ме.“

Парламентарци немају такву обавезу. Приликом полагања заклетве, председник нема могућност да изостави или замени религијски део заклетве.²⁵ Ипак, овакво решење је критиковано од стране Комитета УН-а за људска права, те је посебна група која се бавила предлозима за евентуалну измену Устава предложила извесне измене овог члана.²⁶

Устав Пољске гарантује да ће цркве и остале верске заједнице имати једнака права, а свакоме се гарантује слобода вероисповести.²⁷ Такође, у преамбули се помиње Бог.²⁸ Када је реч о заклетвама председника Републике и парламентарца решење је слично оном које постоји у Аустрији. Наиме, председник пре ступања на дужност изговара свечани текст који не садржи било какве религиозне елементе. Председник Пољске изговара следећи текст:

„Заклињем се да ћу бити веран одредбама Устава, да ћу чувати достојанство нације, независност и безбедност државе, као и да ће добро отаџбине и просперитет њених грађана заувек остати моја врховна обавеза.“

Међутим, уколико то жели председник може да дода реченицу: „Тако ми Бог помогао“.²⁹ Све исто важи и за чланове парламента, с тим што је текст њихове заклетве нешто другачији.³⁰

²⁴ J. Fox, *op. cit.*, 121.

²⁵ J. Fox, *Ibid.*; В. чл. 12, 44. Устава Ирске.

²⁶ В. Constitution Review Group, <http://archive.constitution.ie/reports/crg.pdf>, 26, 09.05.2015.

²⁷ В. Чл. 25., 53. Устава Пољске; F. Cranmer, *op. cit.*, 29.

²⁸ В. Преамбулу Устава Пољске.

²⁹ В. Чл. 104., 130. Устава Пољске; J. Fox, *op. cit.*, 157.

³⁰ В. Чл. 104., Устава Пољске.

Уставом Грузије се гарантује слобода вероисповести, али се истовремено признаје значај Грузијске православне цркве у националној историји. Такође, Уставом се забрањује свака дискриминација заснована на религији, а штити се слобода вероисповести.³¹ Председник Грузије приликом ступања на дужност изговара свечани текст који у себи садржи религиозне елементе и гласи:

„Ја, председник Грузије, пред Богом и нацијом, објављујем да ћу поштовати Устав Грузије, бранити независност, јединство и недељивост земље, да ћу верно обављати дужности председника, да ћу се бринути за безбедност и добробит грађана моје земље и за оживљавање и моћ мог народа и Отаџбине.“³²

У Румунији је Уставом забрањена било каква дискриминација због нечијих верских уверења. Прописује се и да нико не може бити приморан да прихвати неку религију која је у супротности са његовим уверењима. Председник Румуније полаже заклетву која се завршава речима:

„Свечано се заклињем да ћу посветити сву своју снагу и најбоље од мојих способности за духовно и материјално благостање румунског народа, да ћу се придржавати Устава и закона земље, да ћу бранити демократију, основна права и слободе мојих сународника, румунску сувереност, независност, јединство и територијални интегритет. Тако ми Бог помогао.“

Занимљиво је да се у Уставу Румуније не предвиђа могућност да председник приликом давања свечане изјаве изостави наведени део са религиозним елементима.³³

Основни закон СР Немачке у преамбули садржи одређену религиозну симболику.³⁴ Основним законом се штити слобода вероисповести, а чланом 33. је предвиђено да ће сви имати једнак приступ јавним функцијама, без обзира на њихова религијска уверења.³⁵ Основни закон као „једно од основних права гарантује право верске слободе, односно слободу веровања, слободу савести, слободу религиозних и фи-

---

³¹ В. Чл. 9., 14., 19., 38. Устава Грузије; J. Fox, *op. cit.*, 161.

³² В. Чл. 71. Устава Грузије; J. Fox, *Ibid.*

³³ В. Чл. 4, 29, 82. Устава Румуније; J. Fox, *Ibid.*, 166.

³⁴ J. Fox, *Ibid.*, 129.

³⁵ В. Основни закон СР Немачке.

лозофских убеђења, као и право свакога да упражњава своју религију без ометања³⁶. У погледу односа између државе и цркава и верских заједница, као и у погледу њиховог правног статуса, немачки Основни закон у свему усваја решења садржана у Вајмарском уставу. Чланови Вајмарског устава којима је регулисана ова материја су постали интегрални део Основног закона. Вајмарски устав је садржавао одредбе о индивидуалној слободи вероисповести, установио је одвојеност државе и цркава и изричито прописао да не постоји државна црква и зајамчио је слободу образовања верских удружења.³⁷ Посланици у Немачкој не полажу заклетву, док председник изговара текст заклетве који гласи:

„Заклињем се да ћу посветити све своје напоре за добробит немачког народа, да ћу промовисати њихово благостање, штитити од сваке штете, подржати и бранити Основни закон и законе Федерације, обављати своје дужности савесно и праведно. Тако ми Бог помогао“.

Председнику је дата могућност да религиозне елементе, односно последњу реченицу изостави.³⁸

У Литванији је Уставом гарантована слобода вероисповести, а ограничења ове слободе ће постојати, само уколико је ограничење предвиђено законом и како би се обезбедила сигурност друштва, јавни поредак, здравље и морал људи, као и остала основна права и слободе.³⁹ У овој земљи када је реч о заклетвама председника и парламентарца постоји интересантно решење. Наиме, они приликом изговарања текста заклетве имају право да изаберу да ли ће изговорити текст који у себи садржи религиозне елементе или неће. Текст заклетве председника Литваније гласи:

„Кунем се нацији да ћу бити веран Републици Литванији и њеном Уставу, да ћу уважавати и поштовати њене законе, да ћу штитити територијални интегритет Литваније. Кунем се да ћу савесно вршити председничку дужност и праведно према свима. Кунем се да ћу у складу са мојим најбољим способностима јачати независност Литваније и да ћу служити мојој отаџбини, демократији и добробити народа Литваније. Тако ми Бог помогао“.

³⁶ В. Ђурић, *Слобода вероисповести у јуриспруденцији европских уставних судова*, Институт за упоредно право, Београд 2012, 8.

³⁷ В.В. Ђурић, *Ibid.*, 8-9.

³⁸ В. Чл. 56. Основног закона СР Немачке. Ј. Fox, *op. cit.*, 129.

³⁹ В. Чл. 26. Устава Литваније;

Текст заклетве чланова литванског парламента је унеколико другачији и гласи:

„Кунем се да ћу бити веран Републици Литванији, да ћу уважавати и поштовати њен Устав и њене законе, да ћу штитити интегритет њене територије. Кунем се да ћу у складу са мојим најбољим способностима јачати независност Литваније и да ћу служити мојој отаџбини, демократији и добробити народа Литваније. Тако ми Бог помогао“.⁴⁰

Као што је наведено председник Републике и посланици имају могућност да изговоре исти текст заклетве, без последње реченице.

Слобода вероисповести је и у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске основна претпоставка демократског друштва. Најважнији акт који регулише област слободе и заштите вероисповести, као и целу област људских права у овој земљи је Закон о људским правима из 1998. године, а то чине и то у неким деловима и Закон о равноправности из 2010. године и Прописи о једнакости запошљавања по основу уверења или вере из 2003. године.⁴¹ Чланови британског парламента имају две могућности. Прва је да положи заклетву, чији текст садржи религиозне елементе:

„Ја (име и презиме члана), кунем се свемогућем Богу да ћу бити веран и истински лојалан Њеном Величанству Краљици Елизабети, њеним наследницима у складу са законом. Тако ми Бог помогао“.

Друга могућност је да дају свечану изјаву која не садржи религиозне елементе. Текст је следећи:

„Ја (име и презиме члана) свечано, искрено и истинито објављујем и потврђујем, да ћу бити веран и истински лојалан Њеном Величанству Краљици Елизабети, њеним наследницима у складу са законом“.

---

⁴⁰ В. Чл. 4. Закона о председнику Републике Литваније, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=386194, 16.05.2015; В. Чл. 3. Статута Сејма Републике Литваније, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=284135, 09.05.2015.

⁴¹ О. Николић, „Слобода вероисповести у Уједињеном Краљевству“, *Сирани љравни живої* 1/2015, 72-73.

Занимљиво је решење према којем чланови парламента не могу да учествују у парламентарним расправама, као и да гласају, нити да примају зараду, све док не положи заклетву или дају свечану изјаву.⁴²

Уставом Хрватске је предвиђено да су све верске заједнице једнаке пред законом и да су одвојене од државе. Такође, верске заједнице су слободне, у складу са законом, да јавно обављају верске обреде, оснивају школе, факултете, друге заводе, социјалне и добротворне установе, те да управљају њима, а у својој делатности уживају заштиту и помоћ државе.⁴³ Посланици полажу текст заклетве који не садржи религиозне елементе,⁴⁴ док председник Републике полаже заклетву, која гласи:

„Заклињем се својом чашћу да ћу дужност председника Републике Хрватске обављати савесно и одговорно, на добробит хрватског народа и свих хрватских држављана.

Као хрватски државни поглавар:

- држаћу се Устава и закона,
- бринути се за поштовање уставноправног поретка Републике Хрватске,
- бдети над уредним и праведним деловањем свих тела државне власти,
- чувати независност, опстојност и јединственост државе Хрватске.

Тако ми Бог помогао“.⁴⁵

Иначе, у питању је једино спомињање Бога у неком позитивном пропису у Хрватској, те постоји мишљење да би ово решење ваљало преиспитати са становишта секуларне државе.⁴⁶

Са друге стране, у већини земаља приликом ступања на дужност председници или парламентарци полажу заклетве у чијем тексту се не налазе религиозни елементи. Они се најчешће заклињу да ће по-

⁴² В. „Swearing in and the parliamentary oath“, <http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/swearingin/>, 09.05.2015.

⁴³ В. Чл. 41. Устава Хрватске.

⁴⁴ В. Чл. 7. Пословника Хрватског сабора.

⁴⁵ В. Чл. 49. Закона о избору председника Републике Хрватске, *Народне новине*, бр. 22/92, 42/92, 71/97, 69/04, 99/04, 44/06, 24/11, 128/14.

⁴⁶ С. Врабец, „Верска права и слободе и секуларизација у контексту приступања Републике Хрватске Европској унији“, http://bib.irb.hr/datoteka/634590.Kultura_drustvo_identitet_europski_realiteti_Zbornik_radova_Vrabec.pdf, 557, 10.05.2015.

штовати правни поредак и да ће се старати о територијалном интегритету и суверенитету својих земаља о општој добробити, а у складу са својим најбољим знањем и умећем. Као примере ћемо навести заклетве председника Републике Словеније и Републике Србије. Тако словеначки председник изговара следећу заклетву:

„Кунем се да ћу чувати уставни поредак, да ћу поступати у складу са мојом савешћу и да ћу учинити све што је у мојој моћи за добробит Словеније“.⁴⁷

Текст заклетве председника Србије је:

„Заклињем се да ћу све своје снаге посветити очувању суверености и целине територије Републике Србије, укључујући Косово и Метохију као њен саставни део, као и остваривању људских и мањинских права и слобода, поштовању и одбрани Устава и закона, очувању мира и благостања свих грађана Републике Србије и да ћу савесно и одговорно испуњавати све своје дужности“.⁴⁸

4. Слобода вероисповести и заклетве у пракси Европског суда за људска права

Слобода вероисповести је једна од основних људских слобода. У систематици људских права и слобода, она спада у лична права и слободе. Будући да спада у лична права и слободе, заправо права и слободе испољавања личности⁴⁹, била је веома рано прокламована у правним актима којима су гарантована људска права и слободе и припада првој генерацији људских права.⁵⁰ Слобода вероисповести садржана је у низу међународних докумената и аката, као што су Универзална декларација о правима човека, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, па све до Повеље о основним правима Европске Уније.⁵¹ Разуме се, ово људско право се штити и у унутрашњем правном поретку, а пре свега уставним нормирањем. Примећено је да је предвиђено на готово исти начин у уставима, па и у државама у којима

---

⁴⁷ В. Чл. 104. Устава Словеније.

⁴⁸ В. Чл. 114. Устава Србије

⁴⁹ П. Николић, *Уставно право*, Београд 1994, 159, према В. Ђурић, *Слобода вероисповести у јуриспруденцији европских уставних судова*, 5.

⁵⁰ В. Ђурић, *Ibid.*

⁵¹ В. више В. Ђурић, *Ibid.*, 5-8.

постоји државна религија, али у којима се грађанима признаје право да јој припадају или не припадају.⁵²

У суштини слободе вероисповести је право индивидуе да верује, да има и мења своја уверења, па чак и да самостално, у складу са својим веровањем, обавља обреде. Ово обухвата област која се често означава као *forum internum*. Слобода да се изабере, одржава и промени вера, свакако подразумева да *forum internum* треба да буде лишен државне и сваке друге принуде.⁵³ Иначе, „европски уставни судови схватају заклетву која има религиозну садржину као пример наметања верских уверења и стоје на становишту да потреба да слобода вероисповести појединца буде лишена принуде надвладава захтеве религиозне заклетве предвиђене законодавством“.⁵⁴ Одлуке уставних судова који се тичу права да се одбије заклетва на основу верских уверења представљају одличну илустрацију тешкоће да се разграниче случајеви који се односе на обим *forum internum*-а и они у којима су у питању ограничења манифестовања верске слободе. На основу тих случајева, лако је да се покаже како се судска оцена ограничавања слободе вероисповести своди на аргументе о принуди у питањима вере.⁵⁵

Имајући у виду значај Европске конвенције за заштиту људских права и одновних слобода за правни поредак европских држава, као и значај праксе која је установљена од стране раније Комисије, а данас Европског суда за људска права, ову проблематику ћемо сагледати кроз визуру Европског суда за људска права. Чланом 9. Конвенције се предвиђа следеће:

1. Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу човека да, билосам или заједно са другима, јавно или приватно, испољава своју веру или уверење молитвом, учењем, обичајима и обредом.
2. Слобода исповедања вере или убеђења сме бити подвргнута само законом прописаним ограничењима неопходним у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других

⁵² Д. Стојановић, *Уставно право* књ. 1., Ниш 2003, 395, према В. Ђурић, *Ibid.*, 8.

⁵³ В. Ђурић, *Ibid.*, 33.

⁵⁴ В. В. Ђурић, *Ibid.*, 39.

⁵⁵ R. Uitz, *Freedom of religion in European constitutional and international case law*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007, 38; В. Ђурић, *Ibid.*, 38-39.

За Европску конвенцију се каже да „успоставља велику сферу унутрашње и спољашње аутономије, како индивидуалне, тако и колективне, када је реч о слободи мисли, савести и вероисповести. Она подразумева и могућност развијања најразноврснијих односа између цркава и верских заједница, с једне стране, и државе, с друге, укључујући ту и слободан одабир једног од поменутих система односа, све докле се њиме не доводи у питање демократски карактер друштва заснованог на плурализму, толеранцији и слободи духа“.⁵⁶ Члан 9. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода настоји да спречи државну индоктринацију појединаца и да допусти развој, усавршавање и промену мисли, савести и вероисповести сваког појединца.⁵⁷

Одлука Европског суда за људска права која је у вези са овом темом је донета у случају *Бускарини и дрући против Сан Марина*.⁵⁸ Наиме, чињенично стање је било такво да су два члана парламента у Сан Марину била принуђена да положи заклетву на Јеванђељу, а да то нису учинили изгубили би посланички мандат. Суд је у образложењу своје одлуке навео да слобода мисли, савести и вероисповести, заштићена чланом 9. представља један од темеља демократског друштва у смислу Конвенције. У домену вере то је један од најбитнијих елемената којим верници формирају свој идентитет и животни став, али је то и за атеисте, агностике, скептике и верски неопредељене драгоцен дар. На њему почива плурализам, који не може да се раздвоји од демократског друштва и до којег се тешком муком дошло током векова. Та слобода обухвата, *inter alia*, да имамо или немамо верска убеђења и да обављамо или не обављамо верске обреде. У конкретном случају, тражење од господина Бускаринија и господина Дела Балда да положи заклетву на Јеванђељу заиста је сачињавало ограничење, у смислу другог става члана 9. јер се од њих тражило да се закуну на верност одређеној вери под претњом казне да им се одузму посланичка места. Такво мешање у право на слободу вероисповести у супротности је се чланом 9. и то уколико није „прописано законом“, или ако се њиме не тежи остварењу једног или више легитимних циљева прописаних у ставу 2. или ако то није „неопходно у демократском друштву“.⁵⁹

⁵⁶ Т. Маринковић, *op. cit.*, 379.

⁵⁷ В. Ђурић, *Слобода вероисповести у јуриспруденцији европских уставних судова*, 33.

⁵⁸ Case of Buscarini and others v. San Marino, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58915#{%22itemid%22:\[%22001-58915%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58915#{%22itemid%22:[%22001-58915%22]}), 21.05.2015.

⁵⁹ Ж. Дитертр, *Изводи из најзначајнијих одлука Европског суда за људска права*, ЈП Службени гласник, Београд 2006, 280-281; В. Case of Buscarini and others v. San Marino.

Влада Сан Марина је током поступка нагласила важност, за сваку демократску државу, да представници које су грађани изабрали да врше највише државне функције, положе заклетву. То је према њиховом резонавању завет лојалности републиканским вредностима. Наглашавали су да оваква заклетва произлази из његове историје, традиције и друштвеног ткива, а имајући у виду посебан карактер Сан Марина и да је чин полагања заклетве реафирмација традиционалних вредности. Даље се тврдило да су историја и традиција Сан Марина повезани са хришћанством, а имајући у виду да је државу основао светац. Данашње религиозно значење ове заклетве је замењено потребом да се сачува јавни поредак у форми друштвене кохезије и поверења грађана у институције.⁶⁰

Такође, заступници Сан Марина су тврдили да се у оквиру тамошњег правног поретка гарантује слобода вероисповести, наводећи акте међународног права који су ратификовани, као и сијасет других прописа из раличитих грана права, као што су кривично, грађанско, радно, право на образовање којима се забрањује свака дискриминација на основу нечије веросиповести. Суд је утврдио да није спорно да право Сан Марина гарантује слободу веросиповести. Међутим, суд је нагласио нека друга питања. Наиме, захтев да посланици положе заклетву на Јеванђељу је једнак захтеву да се два изабрана представника зауну на верност посебној религији, а тај захтев није у сагласности са чланом 9. Конвенције. Ово због тога што би било контрадикторно да се услови вршење мандата посланика који би требало да представљају све грађане у парламенту претходним заклињањем које показује припадање неком посебном мишљењу.⁶¹ Овде је суд добро резонавао. Наиме, посланици су представници суверена, односно свих грађана са слободним посланичким мандатом и то и сами устави земаља који познају заклетву са религијским елементима предвиђају. Због тога њима не сме да се намеће полагање овакве заклетве, већ им се мора оставити слобода да такве елементе и изоставе.

У вези са претходним поставља се још једно интересантно питање. Да ли држава може да намеће извесна поступања, а која су у вези са религијом? Видели смо у случају *Бускарини и остали против Сан Марина* да је суд нашао да је описани начин полагања заклетве једнак принуди да се зауну на верност одређеној религији. У складу са принципом да свако има право на слободан избор, лице не може да буде принуђено да против своје воље учествује у активностима верске заједнице, када не

⁶⁰ В. ст. 36. Case of Buscarini and others v. San Marino.

⁶¹ В. ст. 39. Case of Buscarini and others v. San Marino.

припада тој заједници. Европски суд за људска права је одлучивао у још једном предмету, који додуше се није тицао заклетви носилаца неке од функција државне власти, већ се радило о заклетви у судском поступку. Ради се о случају *Димитрас и остали против Грчке*, када је суд нашао да постоји повреда члана 9. Конвенције, због тога што је подносиоцима наметана обавеза у судским поступцима да открију своја религијска уверења када би желели да избегну полагање заклетве са Библијом.⁶²

5. Закључак

Лако је приметити да заклетве са религиозним речима постоје у различитим крајевима Европе. Видели смо да оне постоје у земљама које су биле некада део комунистичког блока, као и у западноевропским државама. Оно што је заједничко је то да оне постоје у европским државама, које су секуларне. Дакле, оваква заклетва опстаје у државама које не признају никакву религију као државну. Посве је логично да се председници и парламентарци заклињу да ће поштовати устав и правни поредак у целини. Уосталом, они врше државну функцију. Чини се да је управо њена функција допринела њеној постојаности. Она се не уклања из правног поретка, јер представља још једно средство да се обезбеди поштовање конкретног правног поретка и делање за добробит целе земље. Нарочито, добија на важности уколико се ради о држави у којој религија врши снажан утицај на свакодневни живот њених становника, без обзира на одвојеност државе и цркве. Може да се очекује да ће носилац неке јавне функције, а који је дубоко религиозан, свакако имати на уму дату заклетву приликом вршења своје функције. На њега ће она имати позитивно дејство и утицаће да своју функцију врши по свом најбољем знању и умећу, старајући се о општој добробити. Корист од тога ће имати цела држава. Поменуто је да заклетва са религиозним елементима средство које свакако може да буде од користи, с тим што се она мора правилно примењивати. Питање је, где су границе правилне примене?

Чини се да је праву меру њене примене одредио Европски суд за људска права приликом поступања и одлучивања у наведеним предметима. Ваљало би уважити две веома битне чињенице. Прво, без обзира на фактички утицај неке религије у некој држави, формално-правно гледано религија је одвојена од државе и држава не би смела да било

---

⁶² European Court of Human Rights, *Overview of the Court's case law on freedom of religion*, http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_religion_ENG.pdf, 17, 21.05.2015.

коју религију држи за државну или да је било коме намеће. Друго, за очекивати је да колико год неко друштво било религиозно, да ће увек постојати део друштва који верује у нешто сасвим друго или уопште не верује. Због тога секуларна држава не сме да намеће лицима која полагају овакве заклетве изговарање речи са религијским садржајем, које се можда косе са њиховим уверењима. Носиоци јавних функција би морали да поштују уставни поредак земље у којој те функције врше и свакако могућност полагања заклетве са религијским елементима може у томе да помогне, а нарочито када је лице које полаже заклетву религиозно. Но, не би требало да се предвиђа обавезност изговарања дела са религијским садржајем, већ би сваки појединац о томе требало слободно да одлучи и на тај начин би се оваква заклетва уклопила у концепт савремене секуларне државе.

Miloš Stanić, M.A.

Institute of Comparative Law, Belgrade

Miroslav Đorđević, M.A.

Institute of Comparative Law, Belgrade

RELIGION AND SECULAR STATES – PRESIDENTIAL AND PARLIAMENTARY OATH WITH RELIGIOUS ELEMENTS IN EUROPEAN COUNTRIES

Summary

In Europe, as well as worldwide, there are several models of relations between state and religious communities. However, regardless of the present model of relations, there is one thread that connects state with religion since the ancient times up to modern state. It is an institution of the oath with religious elements that is to be taken by top state officials when taking office. The laws have changed over the centuries, but despite all the changes, it has survived and still exists in contemporary European states and their constitutions that proclaim separation of the state and religion. The first question that comes to mind is: Why and how did such oath persist through the centuries up to the present day? The answer to this question encourages another question: What is its function in the modern legal systems of European states? Finally, one should examine the way in which modern states reconcile the principle of secularity of the state, with this kind of oath, as well as the way they explain the existence of such oath along with the proclaimed religious freedoms.

Keywords: oath with religious elements, European countries, secular state, freedom of religion, European court of human Rights.